

The toolkit for the comprehensive assessment of the impact of health violations on children who were under the control of the aggressor state

Tamara Pirozhenko

G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>

Nataliya Havrysh

Lesya Ukrainka Volyn National University named after, Lutsk
<https://orcid.org/0000-0002-9254-558X>

Yanyna Omelchenko

G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-3012-2258>

Abstract. An overview of the research tools for studying children's health violations as a result of their forced displacement or residence in occupied territories has been presented. For the proposed methodology for developing tools, the category of health has been chosen to assess the traumatic impacts on child development, as it is an eternal, fundamental, and basic value for an individual, family, and society as a whole. The category of health, in defining its holistic approach and understanding the interdependence of its components, positions diagnostic and correctional-rehabilitation practices of assistance, taking into account that a person is a biologically (constitutionally), psychologically (characterological), socially, personally, and morally-spiritual being.
Keywords: comprehensive assessment, health issues, children under supervision.

Інструментарій комплексної оцінки впливу порушень здоров'я дітей, які перебували під контролем держави-агресора

Тамара Піроженко

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>

Наталія Гавриш

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
<https://orcid.org/0000-0002-9254-558X>

Яніна Омельченко

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-3012-2258>

Анотація. Представлено узагальнений опис інструментарію дослідження порушень здоров'я дітей як наслідків їх примусового переміщення чи перебування на окупованій території. Для запропонованої методології розробки інструментарію обрано категорію здоров'я для оцінки травматичних впливів на розвиток дитини, адже вона є вічною, фундаментальною, базовою цінністю окремої людини, сім'ї, родини та суспільства загалом. Категорія здоров'я у визначенні її цілісного підходу та розуміння взаємозумовленості його складників позиціонує діагностичну та корекційно-реабілітаційну практику допомоги із врахуванням того, що людина являє собою сутність біологічно (конституціонально), психологічно (характерологічно), соціально, особистісно, морально-духовного розвитку.
Ключові слова: комплексна оцінка, порушення здоров'я, діти, які перебували під контролем.

Актуальність заявленої проблеми пов'язана з тим, що в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації на території України виявлено численні порушення основних прав дитини: права на безпеку, права на життя, на освіту, на здоров'я та розвиток особистості, права на збереження індивідуальності, включаючи громадянство та сімейні зв'язки, права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, права на турботу і захист з боку держави тощо. Розроблена методологія вивчення наслідків депортації, примусового переміщення, мілітаризації та індоктринації, так само як інших аспектів перебування українських дітей на окупованих територіях дає змогу проводити дослідження на основі обґрунтованого концептуального підходу до оцінки травмивного впливу на дітей, які певний час перебували під контролем держави-агресора.

Для пропонованої методології вибрано категорію здоров'я, яка дозволяє оцінити травмивні впливи на розвиток дитини. Такий вибір зумовлений тим, що здоров'я – вічна, фундаментальна, базова цінність окремої людини, сім'ї, родини й суспільства загалом. Як основна характеристика потенціалу й надійності життєдіяльності людини, здоров'я виявляється в одночасно високому рівні розвитку та гармонійному поєднанні всіх його складників: тілесного, психічного, соціального, морального, духовного. Категорія здоров'я у визначенні її цілісного підходу та розуміння взаємозумовленості його складників позиціонує діагностичну та корекційно-реабілітаційну практику допомоги з урахуванням того, що людина являє собою сутність біологічно (конституціонально), психологічно (характерологічно), соціально, особистісно, морально-духовно.

У дослідженні системно представлено ситуативні прояви порушення здоров'я *на тілесному, емоційному, когнітивному рівнях* і прояви порушень здоров'я *на рівні соціальної регуляції поведінки та діяльності* з урахуванням трьох вікових категорій дітей (дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку). Додатково цілісна оцінка порушень здоров'я охопила індикатори, які характеризують *світоглядний, тобто онтологічний, духовний рівень* здоров'я через визначення ознак ціннісних орієнтирів і специфіки побудови внутрішньої картини світу. Долучення онтологічного, світоглядного рівнів у цілісну оцінку здоров'я дитини є суттєвою ознакою запропонованої моделі вивчення впливу перебування українських дітей в умовах тоталітарного соціуму держави-агресора. До того ж індикатори (критерії оцінки) конкретизовано не тільки з позиції ситуативних змін, але й з позиції стійкої соціально-психологічної дезадаптації, а також порушень на рівні захворювання – посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

У дослідженні виокремлено основні чинники надмірного стресу для українських дітей, які опинилися в травмивних обставинах збройного конфлікту й окупації, депортації, примусового переміщення, мілітаризації, індоктринації,

інших порушень міжнародного права. Серед них – специфічні травмівні чинники, які фіксуються в умовах перебування дітей під впливом РФ і які призводять до психотравми в дітей, руйнівні позначаються на процесах їхнього самоусвідомлення, ідентифікації, формування смислів і цінностей. Встановлено також прояви й наслідки травмівного впливу для ментального здоров'я постраждалих дітей у близькій і далекій перспективі.

Під час дослідження було розроблено поняття, що окреслює низку специфічних симптомів порушень ментального здоров'я дітей, які перебували під контролем держави-агресора. Це – синдром втраченого зв'язку. Це поняття становить наукову новизну, воно є надзвичайно важливим у професійній спільноті, оскільки дає потрібний напрям дослідженню й осмислює явище, розробляє та доповнює наявні реабілітаційні заходи для постраждалих дітей, відкриває можливості окреслення доволі своєрідної проблеми в досвіді воєн і збройних конфліктів для міжнародної спільноти. Комплексний підхід до психологічної реабілітації постраждалих дітей, на думку авторів, має охоплювати роботу із самою дитиною, роботу з її близькими спорідненими особами та з представниками соціального оточення в широкому контексті. У дослідженні прицільно окреслено основні фактори, вирішальні в побудові стратегії психологічної реабілітації повернутих з-під контролю держави-агресора українських дітей.

Методологія містить правову оцінку порушень ментального здоров'я особистості на фізичному, емоційному, когнітивному, поведінковому та світоглядному рівні. Основні елементи порушень прав дитини, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду виокремлені з урахуванням приналежності дітей до однієї з трьох вікових груп: дошкільний (3–7 років), молодший шкільний (7–13 років) і підлітковий (13–18 років) вік.

Правовий аналіз виокремлених за результатами дослідження травмівних чинників дозволяє зробити висновок про системні порушення норм міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та міжнародного права прав людини з боку держави-агресора. Основну увагу приділили тому, як ці чинники – охоплюючи депортацію, примусове переміщення, насильницьке передання в російські родини, русифікацію, індоктринацію, мілітаризацію, розлучення з родиною та громадою – можна використати для кваліфікації діянь як злочинів за національним і міжнародним правом.

Крім розробки інструментів оцінки порушень здоров'я травмованих війною дітей, дослідження доповнене рекомендаціями щодо реабілітаційних програм для адаптації дітей у соціокультурному контексті України й подолання наслідків травмування, так само як рекомендаціями щодо використання методології для невідворотності відповідальності за міжнародні злочини й протиправні діяння.

Список використаних джерел

1. Бойко А. Innovative development of non-formal education in Ukraine: definition of soft skills. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2021. 25(1), 22–33. <https://doi.org/10.32405/23083778-2021-25-1-22-33> ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863 (Online).
2. Борщ К. Особливості прояву стресу серед дітей в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Психологія. 2023. (1), 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.1.9>.
3. Журавко Т. Психологічна підтримка дітей під час війни. *Veda a perspektivu*. 2022. 4 (11), 177–187. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-177-187](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-177-187).
4. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. 4, 94–105. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-94-105>.
5. Сміт П., Дирегров Е., Юле У. Діти та війна: навчання технікам зцілення. *Children and War Foundation*. 2012. Bergen, Norway 1999–2012.